

Colecția *Biblioteca valorilor transilvane*
este coordonată de
Acad. Prof. Univ. dr. Ioan-Aurel Pop

© Casa Cărții de Știință, 2017

Coperta: Ioana Haraga

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PĂCĂȚIAN, TEODOR V

Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară / Teodor V.

Păcățian. - Cluj-Napoca : Casa Cărții de Știință, 2016-

8 vol.

ISBN 978-606-17-0945-8

Vol. 5. - 2017. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-17-1107-9

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

CARTEA DE AUR

SAU

LUPTELE POLITICE-NAȚIONALE ALE ROMÂNILOR DE SUB COROANA UNGARĂ.

VOLUMUL V.

SIBIIU.

TIPOGRAFIA ARHIDIECEZANĂ.

1909.

Născut, și prin *Iosif Hossu*, ales cu concursul oamenilor stăpânirii în Mociu). Vorbirile sunt scoase aproape toate din *ziarul dietei*, compus pe baza notelor stenografice, luate în dietă, și sunt date în traducere românească exactă. Servească aceasta de orientare binevoitorului cetitor, după ce în textul cărții, pentru evitarea multelor repetiții, nu am indicat la fiecare vorbire isvorul de unde a fost luată. Câteva vorbiri parlamentare sunt însă luate din ziarele românești de pe atunci, și la acestea, cum și la celelalte acte și documente cuprinse în volumul de față și referitoare la mișcările noastre politice-naționale extraparlamentare din anii 1869—1872, este indicat isvorul de unde sunt împrumutate.

Greșelile de tipar, cari se vor fi străcurat în volumul acesta, cred că vor fi ușor de descoperit și indulgentul cetitor va binevoi a le îndrepta singur. Volumul următor, al *șaselea*, în care va fi tratată epoca dela 1872 până la 1881, apare pe la mijlocul anului viitor.

Sibiu, 26 Iulie n. 1909.

Teodor V. Păcățian.

Cuprinsul.

Ciclul parlamentar din anii 1869—1872.

	Pag.
Prefață	III
Românii din Ardeal	3
Scrisoarea lui <i>Alex. Mocsonyi</i> , către mulți	26
Un memorandum (predat cancelarului Beust)	38
Adunarea națională din Timișoara	43
Apelul independiștilor	59
Conferența națională din Mercurea	61
Actele conferinței dela Mercurea	74
Alegerile pentru dietă în Ungaria	131
Deschiderea dietei	137

Activitatea deputaților români în dieta ungară.

Mandatul deputatului V. Babeș	142
Vincentiu Babeș către alegătorii săi	145
Interpelație pentru cele întâmplate în Făgăraș	147
Proiectul de adresă al lui S. Miletici	150
Adresa majorității	157
Discuția pe articole asupra adresei (cu vorbirile deputaților Vas. Butean, Ioan Eugen Cucu, Dr. Iosif Hodoșiu, Sig. Borlea, Lazar Ionescu, Vincentiu Babeș, Ioan Eugen Cucu, Iosif Hodoșiu și Sigismund Papp)	160
Verificarea deputatului Sigismund Papp	182
Interpelarea deput. S. Borlea (în chestia detragerii debitului postal pe seama ziarului « <i>Albina</i> »)	185
Interpelarea deput. I. Hodoșiu (în chestia neconfirmării lui <i>Urechia</i> și <i>Hașden</i> de membri onorari ai « <i>Asociațiunii</i> »)	186
Legea despre exercitarea puterii judecătorești	187
Interpelarea deput. V. Jurca (în chestia trecerii la ortodoxism a Românilor gr.-cat. din Sighetul-Marmației)	210
Propunerea deput. I. Hodoșiu (în chestia <i>Urechia-Hașden</i>)	212
Discuția pe articole asupra legii judecătorești	215
Linia ferată ungară-galițiană	223
Monumentul lui <i>Ioan Buteanu</i>	225
Legea despre responsabilitatea judecătorilor	230
Propunere în chestia libertății conștiinței	231
Interpelarea deput. V. Butean (în chestie urbarială)	233
Interpelare în chestia Tofălenilor	234
Chestia Tofălenilor	241
În chestia comisiunilor regnicolare	246

	Pag.
Tot în chestia Tofalenilor	248
Socotelile de stat	250
Extradarea deput. Alexandru Roman	255
La stabilirea programului de muncă	262
Interpelarea deputat. I. Hodoșiu	263
Organizarea Românilor ardeleni	265
Încercări de apropiere și împăcare	267
Discuția asupra bugetului	273
Interpelarea deput. S. Borlea (în chestia încassării dării)	275
Bugetul ministrului de interne	278
Subvenționarea teatrului maghiar	286
Teatru național român	287
Gimnaziu românesc în Șomcuta-mare	312
Interelația deput. V. Butean (în chestia convocării congresului gr.-cat. român)	313
Un proiect de rezoluțiune	314
Ajutorul de stat pentru biserici	316
Apărarea homoeopatiei	320
Academia de drepturi din Sibiu	322
Subvenționarea școalelor medii	323
Propunerea deput. S. Popoviciu	325
Gimnaziul de stat din Sibiu	327
Ajutorul gimnaziului român din Brașov	328
Gimnaziul român din Brad	330
Pedagogiile de stat	331
Foaia învățătorilor	332
Orfelinatul din Sibiu	338
Muzeul național	338
Moartea deputaților Cucu și Gruescu	345
Bugetul ministrului de honvezi	346
Interpelarea deput. I. Hodoșiu (în chestia maltratării poporului)	354
Regularea Dunării	356
Numărul judecătorilor la forurile înalte	358
Legea despre procedura civilă	362
Extradarea deput. S. Miletici	364
Concentrarea Românilor arădani	367
Linia ferată Vălceni-Perjámos	380
Răspuns la interpelația deput. S. Borlea	381
Proiectul de lege despre municipii (Vorbirea deput. Alex. Mocsonyi)	382
Presa maghiară despre vorbirea deput. A. Mocsonyi	408
Tot legea despre municipii (cu vorbirile deputaților S. Borlea, Lazar Ionescu, Vincențiu Babeș, Iosif Hodoșiu, Aurel Maniu, Sigismund Popoviciu și Mircea B. Stănescu)	412
Interelația deput. V. Bogdan (în chestia Ludoviceului)	457
Interpelarea deput. M. B. Stănescu (în chestia încassării dărilor)	464
Discuția asupra bugetului	465
Bugetul ministrului de interne	470

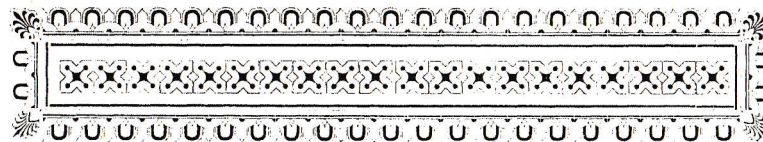
	Pag.
Bugetul ministrului de justiție	477
Interpelarea deput. Sig. Papp (în chestia liniei ferate spre Cluj)	489
Bugetul ministrului de culte	491
Foaia învățătorilor poporali	496
Ajutor de stat pentru gimn. din Brad	500
Bugetul ministrului de comunicație	504
Trei interpelări (ale deputat. M. B. Stănescu)	516
Discuția generală asupra legii bugetare	519
Organizarea comunelor	525
Interpelarea deput. I. Hodoșiu (în chestia bisericii grecești din Brașov)	530
Interpelarea deputatului V. Babeș (cu privire la politica externă a monarhiei)	533
Interpelarea deput. Iosif Papp (în chestia ajutorării preoților gr.-cat.)	535
Biserica grecească din Brașov (cu vorbirile deputaților Alex. Mocsonyi, V. Babeș, I. Hodoșiu, Sigismund Papp, Iosif Papp și iarăș Alex. Mocsonyi)	536
Chestii urbariale	548
Înfrățirea română-maghiară dela Brașov	552
Clerul gr.-cat. din Chior	553
Extradarea deput. S. Miletici	554
Comisariatul regesc din Seghedin	556
Interpelarea deput. V. Babeș (cu privire la comisariatul din Seghedin)	564
Interpelarea deput. M. B. Stănescu (în chestia numirei comitelui suprem la Arad)	569
Interpelarea deput. V. Babeș (tot în chestia comitelui suprem pentru Arad)	571
Organizarea Românilor din Bihor	571
Românii din Ardeal	574
Conferența Românilor gr.-catolici, ținută în Alba-Iulia	579
Tribunalul regesc din Chior	595
Interpelarea deput. Alex. Mocsonyi (în chestia națion. și în chestia Ardealului)	596
Legea industrială	600
Linia ferată nord-ostică	602
Interpelarea deput. V. Babeș (în chestia foametei din Banat)	604
Proiect de rezoluțiune	606
Interpelarea deput. V. Babeș (în chestie școlară)	608
Restaurarea cetății din Hunedoara	611
Bugetul ministrului de comunicație	612
Limba de propunere în școalele medii	613
Curent activist în Ardeal	618
Cărțile din școalele confesionale	625
Foaia învățătorilor	626
Gimnaziul român din Brașov	629
„ sârbesc din Neoplanta	630
„ român din Beiuș	632
Limba elevilor din școalele medii	633

	Pag.
Propunerea deputatului S. Miletici	636
Burse pe seama Ciangăilor	640
Gimnaziu de stat sârbesc	642
Regularea râului Cincu	648
Iarăș comisariatul din Seghedin	649
Legea electorală (cu vorbirile deputaților Sigism. Papp, Eugeniu Mocsonyi, Alexandru Mocsonyi, Demetriu Bonciu, Sigismund Papp, Vincențiu Babeș și iarăș Alex. Mocsonyi)	651
Tribunalul din Șomcuta-mare	702
Comitele suprem din Neoplanta	703
În chestie de regulament	704
Legea electorală se discută pe articole	705
Iarăș tribunalul din Șomcuta-mare	710
Discuția specială asupra legii electorale, (cu vorbirile deputaților Al. Mocsonyi, Alexandru Roman, Vincențiu Babeș și Sig. Papp)	715
Interpelarea deput. D. Bonciu	750
„ „ V. Babeș	757
Guvernul capitulează	760
Închiderea dietei	761
Apelul clubului parlamentar român	763
Cuvinte de încheiere	764
Registrul vorbirilor deputaților români	767

CICLUL PARLAMENTAR

1869—1872.

Românii din Ardeal.

În urma celor întâmplate în anii premergători, în cari au fost șterse și scoase din întrebuințare legile votate din partea dietei dela Sibiiu, și au fost aduse legile despre uniunea Ardealului cu Ungaria și despre drepturile naționalităților nemaghiare, în privința limbei, legi cari n'au multămit pe nimeni dintre Românii din Ardeal, nici chiar pe cei mai moderați și mai cu puține pretensiuni naționaliste: situația politică era foarte grea pentru Românii din Transilvania, și se cerea mult tact și multă pricepere pentru a se afla calea corectă pentru salvarea demnității și apărarea intereselor naționale române.

În privința *scopului* nu era nici o deosebire de păreri între fruntașii poporului român din Ardeal, căci toți știau, că scopul unul este, a face, ca poporul român din Transilvania să fie pus în poziția de a fi folositor patriei și omenimei, prin facultățile și însușirile sale cele bune, și prin cultura și civilizațiunea spre care nizuește și care îi este atât de dorită.

În privința *mijloacelor* cu cari se credeă că se poate ajunge acest scop, părerile erau însă diferite. Era o părere, a Arhiepiscopului și Metropolitului Andreiu baron de Șaguna, pentru *activitate parlamentară* și pe mai departe, și era altă părere, pusă în curs încă cu ani mai înainte din partea publicistului George Barițiu, pentru *pasivitate*, adică pentru neparticiparea Românilor din Ardeal la alegerile pentru dietă.

Argumente tari se aflau și pentru motivarea acceptării părerii prime și pentru primirea ideii din urmă. Șaguna

și aderenții politice sale recunoșteau, și încă cu durere, că roadele muncii grele și îndelungate din trecut au fost nimicite deodată și pe neașteptate, în urma unor împrejurări de tot nefavorabile și poporul român din Ardeal a fost despoiat de drepturile pe cari și-le câștigase singur prin muncă încordată și prin jertfe mari; dar pentru aceea, ziceau ei, nu trebuie sistată lupta și munca, ci cu atât mai cu mare energie și tenacitate trebuie dusă ea înainte, pentru a se împedeca eventuale rele și mai mari și pentru a se pregăti terenul de nou pentru binele dorit și așteptat, pentru binele avut, dar acum pierdut.

Românii din Ardeal trebuie să facă aceeași face harnicul econom, ziceau activiștii, care a muncit bine pământul, l-a arat, a sămănat, plivit și grijit, și munca sa a fost răsplătită cu rod bun, care însă în urma unei catastrofe elementare, fie apă, fie grindină, ori foc, i-se nimicește în momentul când era să-l bage în grânare. E o mare calamitate, mare nefericire aceasta pentru bietul econom, care însă pentru aceasta nu va pune mâinile în sân, nu va protesta în contra naturei, ci se va apuca de nou de muncă, cu voe și cu energie, pentruca rodul anului viitor să-l răsplătească și pentru pierderea aceasta.

Așa să facă deci și Românii din Ardeal. Au pierdut mult, au pierdut aproape tot ce au avut. Dar pentru aceea să nu se pună în pasivitate, ridicând numai proteste de dubios rezultat, ci să desvoalte activitatea cea mai mare pe toate terenele și să poarte luptă energică cu toate armele legale, mai ales în parlament, pentruca să dobândească de nou aceeași li-s'a luat: *drepturi naționale*.

Aderenții celeialalte păreri rezonau însă astfel: În dieta din Sibiiu dela anii 1863—64 poporul român din Ardeal, în perfectă conțelegere cu domnitorul țării, și-a creat o poziție de drept, prin legile votate din partea dietei și sancționate din partea coroanei, care nu mai poate fi schimbată ori nimicită în mod unilateral, numai din partea coroanei, ci cu învoirea și cooperarea celuiialt factor constituțional, a dietei ardelene. Românii din Ardeal nu pot recunoaște deci de bun aceeași s'a făcut *fără ei*, în detrimentul lor, pentrucă prin aceasta ar renunța ei singuri la drepturi avute și luate cu puterea dela ei,

drepturi, cari le compet în mod necondiționat. Nu se pot duce deci la dieta din Pesta, nu pot alege deputați pentru această dietă, cu atât mai vârtos, că și după decretarea uniunii Ardealului cu Ungaria a rămas în vigoare legea electorală ardeleană dela 1848, care face cu neputință Românilor din Ardeal, ca să fie reprezentați în dietă amăsurat forței lor numerice.

*

Argumentele din urmă erau mai ademenitoare și lumea românească inclină spre acceptarea lor, știind bine, că pasivitatea era contemplată din partea inițiatorilor acestei direcții în politica Românilor din Ardeal ca expresiunea celei mai pronunțate *nemulțămiri* cu situația ce s'a creat în Ardeal poporului românesc prin înaugurarea dualismului și prin perfecționarea uniunii cu Ungaria, — fără cooperarea Românilor, — ca o demonstrație, cu un scop foarte adânc, care putea să aibă și rezultate bune, dacă pasivitatea putea să fie și executată așa cum era contemplată.

De sine înțeles, că cercurilor conducătoare maghiare nu le era binevenită folosirea acestei arme puternice din partea Românilor ardeleni, care putea să le pricinuiască grave vulnerări, și de aceea, presa lor pleda mereu pentru abandonarea ideii pasivității și intrarea în dietă a Românilor ardeleni, unde dorințele lor, se promitea, că vor fi ascultate și împlinite.

Din împrejurarea apoi, că pentru politica de activitate a lui Șaguna făceau propagandă mai ales funcționarii publici, aflători în serviciul guvernului unguresc, s'a născut părerea, că politica lui Șaguna e politica guvernului unguresc, că Șaguna e vândut Ungurilor, și că nu mai stă în serviciul cauzei naționale române. Opiniunea publică română era aproape întreagă de această credință, și multe atacuri au fost îndreptate în contra lui Șaguna pe tema aceasta, firește, cu mare nedreptate. Pentrucă Șaguna din firma și cea mai curată convingere a fost pentru politica de activitate, știind foarte bine, că pasivitatea nu va putea fi executată astfel din partea Românilor, ca ea să aibă efect și urmări bune. Știa, că poporul

român din Ardeal, care abia de câțiva ani a fost deșteptat la viață nouă, și care se află încă în formațiune, nu poate face aceeace au făcut Cehii din Boemia și Maghiarii pe vremea absolutismului, o *pasivitate*, care să aducă la capitulare, ori la facerea de concesiuni pe aceia în contra cărora e îndreptată arma aceasta politică, pentru că acestea sunt popoare, cari de veacuri multe se află tot în lupte politice, în cari s'au întărit bine, căci în ele s'au născut și în ele au crescut, sunt popoare, cari au aristocrație, au clasă mijlocie, au inteligență și avere, și mai presus de toate au *conștiință națională* bine dezvoltată, — iar poporul român din Ardeal nu avea pe atunci aproape nimica din toate acestea.

Nu interesele guvernului unguresc le-a promovat deci *Șaguna*, atunci când a îndemnat pe Românii din Ardeal să meargă la dieta din Pesta și să apere acolo cu energie drepturile poporului român, ci chiar interesele acestui popor, cari făceau necesară politica de activitate! A trebuit însă să se stângă o generație întreagă și să vină alta, care a înțeles, că întru adevăr, pentru poporul românesc politica de activitate pare a fi mai bună și mai corectă, pentru că prin ea se deșteaptă sentimentul național în păturile de jos ale poporului, pe când pasivitatea, rău înțeleasă, și și mai rău executată din trecut, nu a avut altă urmare, decât tristul fapt, că poporul de rând a fost dat pradă celorce știau să-i exploateze credulitatea, a fost dat pradă corupției celei mai păcătoase.

În zilele despre cari e vorba, opinia publică română a acceptat însă de bună *pasivitatea*, și în direcția aceasta a început ea a se manifesta. Cum? Se va vedea din cele următoare.

*

În 9 Ianuarie 1869 s'a ținut adunarea scaunului *Sibiiu*, pentru luarea măsurilor necesare cu privire la alegerile pentru dieta ungară din Pesta. S'a cetit ordinațiunea ministerială, prin care se dispune, că scaunul și orașul Sibiiu are să formeze numai un singur cerc de alegere, apoi se cetesc numele celor propuși să formeze comitetul central de alegere.

Se scoală acum *Ilariu Mușiu*, notar în Rășinari, și declară în numele Românilor, că ei nu vor lua parte la alegerile dietale, după ce și în ciclul trecut dietal deputații Transilvaniei au fost chemați la Pesta numai pentru a fi de față la actul de încoronare. Dacă deputații din Ardeal au rămas și după încoronare în Pesta, au făcut-o aceasta *cu călcarea mandatului primit dela alegători*. Hotărârile dietei din Pesta sunt toate nefavorabile pentru Ardeleni, aceștia nu au deci motiv să trimită de nou deputați la Pesta. Uniunea o recunoaște ca existentă în faptă, pentru că e decretată prin lege sancționată, însă ca existentă și de jure nu o poate recunoaște, fiindcă ea putea fi legată în mod obligator pentru toți numai așa, dacă dieta Transilvaniei pertractă în privința aceasta cu dieta Ungariei, după cum sună și rescriptul regesc din 25 Decembrie 1865. Propune deci, ca adunarea scaunului Sibiiu să decidă, că ea «*nu va lua parte la alegerile pentru dieta Ungariei din 1869—72, pentru că transilvănenii, ca atari, sunt după lege îndreptățiți să trimită deputați numai pentru dieta transilvană, ca factor îndreptățiți la regularea relațiilor ardeleni*».

Propunerea nu se primește, dar e trecută la procesul verbal, ca părere separată a membrilor români din adunarea scaunului Sibiiu.

*

În 14 Ianuarie 1869 s'a ținut apoi adunarea scaunului în *Mercurea*, unde membrii români și sași au luat, cu unanimitate, următoarea hotărâre cu privire la alegeri:

«Deputații scaunului *Mercurei* au fost aleși în anul 1866 numai pentru mult așteptatul act al încoronării și al chestiunii uniunii. După ce dieta Ungariei, în contra cuprinsului preînaltului rescript din 25 Decembrie 1865 și 20 Iunie 1867, trecând peste competența ei legală, a adus mai multe legi foarte asupritoare pentru națiunea română și sașă și în privința Transilvaniei, ba a nimicit cu totul drepturile cardinale ale națiunii săsești, garantate prin privilegii și jurăminte sărbătorești ale mai multor principii, adunarea scaunului decide:

1. *Cumcă legile făcute de către dieta din Pesta în contra dreptului de stat al Transilvaniei le va respecta*